
Op de groei

In de serie 'Op de groei' komen uiteenlopende aspecten van de religieuze opvoeding – van voor de geboorte tot na de pubertijd – aan de orde. De naam van de serie duidt zowel op de groei van het kind, als op de groei die de opvoeder zelf gaandeweg doormaakt. Na artikelen over zwangerschap, geboorte, doop en de ontwikkeling van de peuter schrijft kinder- en jeugdpsychiater Leonie Schaper over waarheid en leugen in het kinderbestaan.

Opvoeden in de waarheid - Over jokkebrokken en heilige boontjes

door Leonie Schaper (kinder- en jeugdpsychiater in het Kindertherapeuticum Zeist, gemeente Zeist)

Hoe krijgt een kind verhouding tot de waarheid? Wat doet de kleuter die niet vertelt, maar wel weet waar zijn knuffel ligt, terwijl iedereen aan het zoeken is? Wat doet het schoolkind dat een 'leugentje om bestwil' afgeeft om zijn vriendje niet te verklikken? En wat te zeggen van de puber die niet zegt wat er aan de hand is, terwijl hij tegen de afspraken in niet op tijd thuis en behoorlijk dronken was? Kan je een verhouding vinden tot de waarheid als je nooit hebt gelogen?

De grens tussen ik en jij

Niet-de-waarheid-spreken heeft een functie. De kleuter uit het voorbeeld geniet van de aandacht, van al die volwassenen die bezig zijn 'zijn' knuffel te zoeken. Het schoolkind oefent hoe ver hij kan gaan in het niet zeggen van de waarheid of het zeggen van een onwaarheid. De puber schaamt zich misschien of wil met rust gelaten worden, maar als ouder wil je van je kind op aan kunnen. In elke fase van de kinderlijke ontwikkeling heeft het niet de waarheid spreken een andere betekenis.

Ik wil hier graag een lans breken voor het jokken van het kind. Daar kun je als ouders ook dankbaar voor zijn. Je kind is bezig

met grenzen maken tussen ik en jij. Natuurlijk moet het kind dat op een andere manier leren doen dan door jokken. Maar het is wel een begin van een weg die met omwegen gaat. De weg naar de waarheid gaat niet rechtuit. Mensen hebben omwegen nodig om vrij en zelfstandig te worden.

Altijd 'de waarheid' spreken kan een probleem zijn. Zoals de autistische jongen die iedereen zijn exacte waarnemingen verkondigt en tegen de buschauffeur uitroept: "Wat heeft die man een dikke neus". Of dat meisje dat regelmatig meldt: "Juffie, hij doet dit of dat". Soms is het goed om dingen voor je te houden.

'De raaf en de vos', fabel van Jean de la Fontaine

De ontwikkeling van de omgang met de waarheid is een ik-functie. Deze ik-functie doorloopt verschillende stadia in de kindertijd. Je kunt ook spreken van ik-geboortes. De eerste is rond het derde jaar, wanneer een kind zich realiseert dat als hij 'ik' zegt, hij zichzelf bedoelt. En dat dat iets anders is dan 'jij'. Dat moment wordt vaak voorafgegaan door een napraat-fase. Dan zegt een kind wel 'ik', maar begrijpt het nog niet. Totdat er hem opeens een licht opgaat en hij ontdekt dat hij de enige is tegen wie hij 'ik' kan zeggen.

De tweede is rond het negende jaar. Het kind komt tot de ervaring 'ik kan denken wat ik wil en de anderen hoeven daar niets van te merken'. En 'andere mensen weten niet wat ik denk'. Bij het zeventiende levensjaar is de vraag: Kan jij van mij op aan? Kan ik van mezelf op aan? Ben ik waar? Dit zijn vragen tussen ouders en kinderen, maar ook in de eerste pogingen tot partnerschap.

Dat betekent dat de waarheid niet absoluut is maar meegroeit met het kind. De waarheid blijkt meerdere lagen te hebben. Een kind ontwikkelt op zijn minst een denkwaarheid, een doe-waarheid en een waarheid, die thuis is in het hart. De meest existentiële beslissingen doe je met je hart, na afwegingen en hopen op een goede afloop. Maar helemaal overzien kun je het meestal niet. Dus het omgaan met de waarheid is eigenlijk een sociaal gebeuren.

Maar is het alleen maar subjectief? Waarom hebben mensen eigenlijk een hekel aan liegen, c.q. niet de waarheid spreken, bij anderen maar ook bij zichzelf? Hoe komt het dat ze niet trots zijn op deze eigenschap en het gevoel hebben, dat tussen henzelf en de ander een soort muur wordt opgetrokken als ze liegen? Het kunnen liegen zit kennelijk in ons, het stoot tegen of verbreekt de band die alle mensen met elkaar verbindt. En we voelen dat het niet deugt en proberen er tegen te strijden. Maar we worden dan – dat is de valkuil aan de andere kant – gemakkelijk oppervlakkig en zijn snel tevreden met een antwoord. Bij het ouder worden kan dit leiden tot schuwheid, je laat je niet meer in de ogen

kijken, niet door bescheidenheid, maar door angst. Daarmee raak je de verbinding met de werkelijkheid kwijt.

Uit een leugenachtig kind kan daardoor een oppervlakkige volwassene en een schuwe, wat angstige oudere worden. Volwassenen hebben de taak het kind te helpen zich te leren voegen in zijn omgeving. Het is belangrijk, dat het opgroeit in een ware omgeving en ware volwassenen ontmoet.

Omwegen horen erbij

Nog even terug: de band die alle mensen verbindt is een sleutel tot het vinden van een omgang met de waarheid, als ouder, als kind, als mens. Ik kom nu terug bij mijn vraag aan het begin: Hoe kan een kind een verhouding vinden tot de waarheid? Hoe herkent het kind de waarheid in de opvoeding?

In de eerste zeven levensjaren is het belangrijk, dat opvoeders naar waarheid handelen. Wat ze doen, is wat ze zeggen en wat ze zeggen, is wat ze doen. Tussen zeven en veertien jaar hebben kinderen gevoelsbeelden nodig van de werkelijkheid. De waarheid is relationeel en situationeel. Vanaf veertien jaar is het nodig dat pubers meemaken dat ze helder voor zich kunnen zien, hoe de waarheid wordt gedacht. De waarheid kan geformuleerd worden.

Dit betekent dat een kind een warme mantel van waarheid en begrip om zich heen nodig heeft. Dit komt tot uitdrukking in de omgeving, het speelgoed wat een kind krijgt, van kunststof of van 'waar' natuurlijk materiaal, dat nog dicht bij zijn oorsprong is. Kapla is dichterbij de oorsprong dan lego en lego om te bouwen in drie dimensies is dichterbij de oorsprong dan bouwen met lego op de computer in twee dimensies. Kinderen willen bij hun medemensen waarnemen of zij in verbinding zijn met hun hogere zelf. Dit alles als tegenwerking tegen de stroom van onwaarheid die door de moderne media in de kinderwereld binnenvalt.

Deelname aan de kinderdienst kan voor een kind de verbinding geven met het algemeen

menselijke. De euritmie is een nog te weinig ontdekt geneesmiddel voor de mens, met name op dit gebied. Je kunt namelijk niet liegen in de euritmie. Echt leren zingen is ook een hulp om bij je ware kern te komen. Ik bedoel hiermee een weg gaan waarbij je je lichaam tot instrument maakt, zoals bijvoorbeeld door middel van Werbeck zangoefeningen mogelijk is.

Zo bezien heeft leugenachtigheid een functie bij de ontwikkeling van een verhouding tot de waarheid. De om- en dwaalwegen horen hierbij. Dit moet niet worden onderdrukt of vermeden, maar aangegaan worden om steeds meer verbinding te krijgen met dat wat je hogere Ik wordt genoemd.